

Social träning och lek är grunden för små barn. Eva Björck, avgående makthavare inom svensk skolforskning, är kritisk till förskolans akademisering.

TEXT Katarina Bjärvall FOTO Kajsa Juslin

den fria forskningens försvarare

Eva Björck är professor
i specialpedagogik vid
Jönköping University och
forskar bland annat om små
barn i behov av extra stöd.

Det var inte bara slumpen som gjorde att Eva Björck blev professor i specialpedagogik.

PÅ VÄGGEN i Eva Björcks arbetsrum på det lärosäte som kallar sig Jönköping University hänger en förstoring av ett snapshot där två små flickor ler innerligt och sträcker händerna mot varandra. Den ena ser ut att ha Downs syndrom. Bilden sammanfattar på så vis var Eva Björcks eget starkaste engagemang som forskare finns: i det som rör utveckling och lärande hos små barn i behov av extra stöd.

I drygt fem år har hon mest ägnat sig åt ett helt annat uppdrag, som huvudsekreterare i Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga kommitté. Det är där den stora statliga forskningssponsorn fördelar de ungefär 160 miljoner kronor om året som ska finansiera studier inom alla de ämnen som kan kopplas till utbildningsvetenskap, från didaktik till skolpolitik.

Titeln huvudsekreterare antyder långa dagar över högar med anslagsansökningar, och visst går en del av arbetet ut på att ansvara för att bereda beslut om fördelning av pengar. Men när Eva Björck tillträdde 2013 insåg hon att hennes uppdrag innebar mycket mer.

– När jag kom till Vetenskapsrådet visste jag inte så mycket. Jag hade ju fått pengar därifrån, men jag kände inte alls till att VR är en sådan betydande spelare inom forskningspolitiken.

Vilka utbildningspolitiska beslut har hon kunnat påverka? Eva Björck svarar med att berätta hur hon tog fram ett underlag som blev en av utgångspunkterna för Skolforskningsinstitutets verksamhet inför myndighetens sättnings 2015. Inte det mest rafflande politiska dramat, men sannolikt kännetecknande för hur forskningspolitik kan förverkligas i vardagen.

ETT ANNAT SPÅR som breddades för Eva Björck som huvudsekreterare var det internationella. Hon blev vice ordförande i styrelsen

för Nordiska ministerrådets forskningsorgan NordForsk och hon fick, via sin plats i Vetenskapsrådets ledningsråd, ingångar till EU och till Unescorådet där en del av de globala prioriteringarna inom utbildning formas.

Internationella kontakter intresserade henne redan när hon växte upp här i Jönköping. Tändsticksbolaget var både stadens och familjens nav – pappan var planeringschef, mamman chefssekreterare, Eva extrajobbade som guide på Tändsticksmuseet och i uthyrningsrummen hemma bodde traineer som kommit från utlandet för att lära sig mer om industrin kring de små stickorna. Det pratades mycket engelska hemma, och när Eva fick en chans att resa till USA som utbytesstudent – med båt faktiskt – så tog hon den.

EVA BJÖRCK

Gör: Forskar om förskolebarns delaktighet och lärande, handleder doktorander och masterstudenter vid Jönköping University, har uppdrag för bland annat Nordiska ministerrådets forskningsorgan NordForsk och Majblommans forskningsfond.

Utbildning: Psykolog och fil dr i pedagogik.

Bor: I lägenhet i Jönköping och hus på Visingsö.

Familj: Man, fyra barn och snart fem barnbarn.

Ålder: 67

Fritid: Familjen, att lära känna andra kulturer och länder, skidåkning, läsning.

»Den fria forskningen leder till mer ny kunskap och mer problematisering än den riktade.«

I St Louis hade hon en lärare i psykologi som vågade experimentera med klassen. Det väckte hennes intresse för både psykologi och pedagogik.

Intresset för specialpedagogik är inte lika spårbart. I vänkretsen kring familjen under hennes uppväxt fanns en pojke som det på sätt och vis inte var något speciellt med – ”han var bara han” – men som hon nu vet hade någon form av autism.

– Kanske hade det betydelse – men det är mycket tillfälligheter som styr ens liv också, säger Eva Björck.

Ja, men det var knappast bara tillfälligheter som fick henne att forska, både i Göteborg och i Madison i den amerikanska delstaten Wisconsin. Inte heller var det bara slumpen som gjorde hwenne till professor i specialpedagogik och som så småningom gav henne posten som vd för Högskolan för lärande och kommunikation, en av de fyra enheterna vid Jönköping University.

POSTEN SOM HUVUDSEKRETERARE hade hon fram till i vintras, då hon lämnade över till pedagogikforskaren Jörgen Tholin. Det är så nyligen att hon fortfarande använder ordet ”vi” när hon talar om Vetenskapsrådet, men hon har ändå fått så pass distans till uppdraget att hon kan prata fritt om de spänningar som omgärdade det.

En spänning är den mellan den fria forskningen, som initieras av forskarna själva, och den styrda, som ofta görs på uppdrag av regeringen eller någon myndighet. Av hela den forskningsbudget som Vetenskapsrådet har att fördela så går 70 procent till fri forskning, och av medlen till utbildningsvetenskap är andelen ännu större. Men det är ändå för lite, menar Eva Björck.

– Den fria forskningen leder till mer ny kunskap och mer problematisering än den riktade.

Den fria så kallade excellensforskningen som Vetenskapsrådet stödjer har, menar Eva Björck, ett större vetenskapligt värde. Framför allt genom att den är utsatt för konkurrens, vilket betyder att den underkastas hårda regler för jäv och etik och att den granskas av Vetenskapsrådets nätverk av sakkunniga, ofta från universitet utomlands.

För den riktade forskningen är kraven anorlunda, säger Eva Björck.

– Många politiker är klåfingriga. Ofta har de redan bestämt vad de vill ha för resultat.

Men finns det inte ett värde i att demokratiskt valda politiker beställer fram viss forskning för att de bedömer att den är till nytta för samhället?

– Ofta vet fria forskare vad samhället behöver och väljer det. Och allt kanske inte behöver ge samhällsnytta, åtminstone inte på en gång.

Hennes exempel är penicillinet, som upptäcktes när den brittiske bakteriologen Alexander Fleming 1928 råkade lägga märke till att mögelsvamp tog död på bakterier.

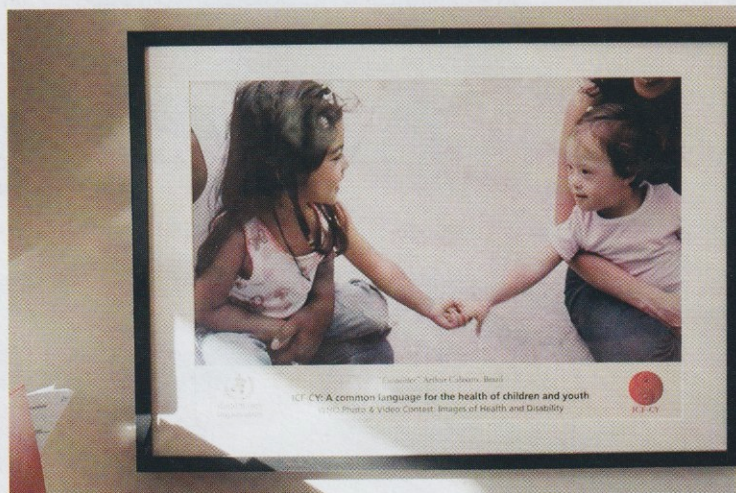
Nu är Eva Björck orolig för att den fria forskningen ska få ännu mindre pengar. Hon nämner den statliga Styr- och resursutredningen som presenterades i februari och som innehåller förslag som kan komma att styra över pengar från de statliga forskningsråden direkt till lärosätena.

– Där finns en risk att det slår mot den typ av excellensforskning som VR stödjer, säger Eva Björck.

En annan spänning inom utbildningsvetenskap är välkänd: den mellan vad som kallas kvantitativ och kvalitativ forskning. Många har krävt att den kvantitativa forskningen, som ofta ger mätbara resultat, ska stärkas. Andra, framför allt lärare, har menat att forskningen måste närma sig skolans praktik och därför måste inriktas på didaktik.

– Tidigare var det polariserat, men nu talar

Bilden i Eva Björcks arbetsrum symboliserar hennes forskningsintresse.

»Vi i Sverige har lätt att tro att vi är världsbäst på allt, men vi har mycket att lära av till exempel förskolor i Portugal.«

man mer och mer om båda sätten att forska. Men under många år har vi just inom utbildningsvetenskap utvecklat kvalitativ forskning. Metrisk, kvantitativ forskning har inte fått samma återväxt. Den måste utvecklas nu.

Det här behovet av mer klassrumsnära didaktisk forskning som många lärare verkar känna, är inte det motiverat?

– Jo, absolut. Både VR och Skolforskningsinstitutet stödjer det.

Fast just detta skulle hon egentligen vilja se en ändring på. Vetenskapsrådet ska finansiera grundforskning och Skolforskningsinstitutet mer klassrumsnära forskning, men forskare kan ha svårt att veta hos vilket organ de ska söka pengar. Därför tycker Eva Björck att det vore bättre om alla medel fanns i en pott.

SEDAN 2011 ÄR DET inskrivet i skollagen att skolan ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. En viktig roll när det gäller det vetenskapliga spelar de forskarskolor som har startats på många lärosäten och där yrkesverksamma lärare får möjlighet att forska på något som har relevans för just deras undervisning. Många lärare som har gått en forskarskola har fått en licentiatexamen, och därmed enligt Eva Björck blivit bättre rustade för att till exempel dra i gång praktiktäta forskning och samverka med lärarutbildningen.

Ett ideal är Norge, säger hon och berättar att där innehåller lärarutbildningen en masterexamen. På liknande sätt ser det ut i både Finland och Singapore, berättar hon och noterar att det är länder som ligger bra till i Pisa-mätningarna.

Finns det ett samband?

– Jag har inga belägg, men det ligger nära till hands att tro det.

Det går inte att komma ifrån att abstraktionsnivån inom forskningsfinansiering är hög.

När man jobbar med det, hinner man fundera över en grundläggande fråga som vad som är meningen med skolan?

– Jadå, det tänker man på. I skolan ska man lära sig att lära. Att vara delaktig i samhället resten av livet. Men det är svårt för skolan att fokusera sådant. I varje ny läroplan skruvar man till de akademiska aspekterna mer och mer, för att man tror att på så vis ska Sverige utvecklas som kunskapsnation.

Eva Björck ger exemplet förskolan, där hon noterar att ökad tonvikt nu ligger på att barnen får lära sig läsa, skriva och räkna, trots att forskning av bland andra Nobelpristagaren James Heckman har visat att leken och den sociala träningen är lika viktiga för hur livet senare utvecklas.

Just förskolan och små barns utveckling är det område som engagerar henne själv mest. Hon har passerat 65, men hon kommer att fortsätta att arbeta, bland annat i ett forskningsprojekt som studerar hur förskolor arbetar med barn med behov av extra stöd. I studien deltar också forskare från USA och Portugal, vilket betyder mycket.

– Vi i Sverige har lätt att tro att vi är världsbäst på allt, men vi har mycket att lära av till exempel förskolor i Portugal där man jobbar bra tillsammans med familjerna om det är problem kring ett barn.

På andra sidan korridoren väntar nu en av hennes projektkollegor på ett möte med henne. Och på ett foto som hon har tejpats fast intill datorskärmen pockar två babybarnbarn – kusiner – i grönblommiga sparkdräkter. Tur då att klockan på väggen i Eva Björcks arbetsrum har fått siffrorna utbytta mot tolv betryggande bokstäver: *lugn du hinner*.

Katarina Björvall är frilansjournalist
pedagogiskamagasinet@larartidningar.se